Opgesteld door: Christa Teurlings (Kennismakelaar)
Vraagsteller: HR-adviseur Stichting Primair Onderwijs en Directeur basisonderwijs Geraadpleegde expert(s): Patrick Sins (Saxion, Lectoraat Vernieuwingsonderwijs)

Referentie: Kennisrotonde. (2020). *Hoe kunnen leraren het eigenaarschap van leerlingen in het primair onderwijs versterken?* (KR. 860). Den Haag: Kennisrotonde.

10-3-2020

Vraag

Hoe kunnen leraren het eigenaarschap van leerlingen in het primair onderwijs versterken?

Kort antwoord

Leerlingen tonen zich eigenaar van het leren als zij actief de verantwoordelijkheid nemen voor het eigen leerproces en -resultaat. Dit hangt mede samen met de mate waarin zij ook in staat zijn om het eigen leerproces te sturen (zelfgestuurd leren). Eigenaarschap en zelfgestuurd leren zijn al mogelijk vanaf jonge leeftijd, maar goede instructie en begeleiding door leraren en/of ouders is hierbij nodig. Het louter verlenen van autonomie aan de leerling helpt vaak niet.
Leraren kunnen eigenaarschap bij leerlingen bevorderen door samen met de leerling haalbare en uitdagende doelen te stellen, door leerstrategieën direct te onderwijzen en in te bedden in de lesstof, door procesgerichte feedback te geven en de begeleiding geleidelijk af te bouwen. Diverse tools kunnen leraren en leerlingen hierbij onder bepaalde voorwaarden ondersteunen, zoals leerlijnen, weektaken, (e-)portfolio's, huiswerk en de aanpak *i*Self.

Toelichting antwoord

Eigenaarschap betekent verantwoordelijkheid nemen

Leerlingen tonen zich eigenaar van het leren (*ownership*) als zij actief verantwoordelijkheid (leren) nemen voor het eigen leerproces en leerresultaat, en als zij actief de omstandigheden van hun eigen leerproces mede bepalen (Conley & French, 2014; Zimmerman & Schunk, 2001). Ze zijn dan betrokken bij het leren, nemen initiatief, bepalen mede de doelen en tonen zich gemotiveerd om deze doelen te behalen. Ze starten het leerproces op, sturen het proces zo nodig bij en houden vol, ook als het even tegen zit. Ze communiceren over het leerproces en leggen er verantwoordelijkheid voor af. Ze voelen zich competent om de taak uit te (leren) voeren, en ze ervaren autonomie in verbondenheid met de leraar en met andere kinderen (Deci & Ryan, 1985). Daarmee is het begrip 'eigenaarschap' sterk verwant aan andere begrippen (Conley en French, 2014; Zimmerman e.a., 1992), zoals zelfgestuurd en zelf gereguleerd leren, executieve functies, (intrinsieke) motivatie en betrokkenheid.

Er zijn in de literatuur sterke aanwijzingen dat leerlingen die zich (mede-)eigenaar en verantwoordelijk voelen/tonen voor het eigen leerproces en -resultaat, betere leerprestaties halen (zie bijvoorbeeld Aarssen, e.a., 2010). Eigenaarschap is ook van belang voor het toekomstig functioneren van de leerling in het vervolgonderwijs, op de arbeidsmarkt of in de maatschappij (zie bijvoorbeeld van den Bergh, & Ros, 2015).

Meer informatie is te vinden via de volgende links:

Hoe kunnen docenten het eigenaarschap van leerlingen in het voortgezet onderwijs versterken?

Hoe kunnen leerlingen de regie over hun eigen leerproces voeren, zodat hun leerprestaties omhoog gaan?

In hoeverre is een gemiddelde tiener in staat om de verantwoordelijkheid te nemen voor zijn schoolwerk, zowel wat vorm als inhoud betreft.

Vragen op een rij: zelfsturing

Leraren kunnen eigenaarschap al vanaf jonge leeftijd bevorderen

Uit onderzoek is bekend dat er vooral in de onderbouw van het basisonderwijs nog weinig expliciete aandacht wordt besteed aan het bevorderen van zelfsturend leren en/of eigenaarschap van het leren (Sins, 2019). Wel proberen leraren om veel aan de leerling over te laten, om ze meer autonomie te geven en om ze aan te moedigen om verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen leerproces.
Onderzoek laat echter zien dat het louter verschaffen van autonomie niet effectief is voor het versterken van zelfregulerend leren en eigenaarschap (Kirschner, Sweller, & Clark, 2006; Sins, 2019; Vrieling-Teunter e.a., 2019).
Zelfsturing en eigenaarschap zijn al mogelijk vanaf jonge leeftijd, maar goede begeleiding door leraren en/of ouders is daarbij nodig. Zelfsturing kan het best met directe instructie en ingebed in de lesstof worden bevorderd (Vrieling-Teunter, e.a., 2019).
Om eigenaarschap bij leerlingen te versterken kunnen leraren diverse didactische strategieën inzetten. Zo helpt het bijvoorbeeld als leerlingen betrokken worden bij het kiezen van persoonlijke, haalbare en uitdagende leertaken (leerdoelen) binnen het eigen leerproces (Hattie, 2014). Daarnaast helpt het als leraren instructie geven in het zelfstandig kiezen van deze leerdoelen en in het uitvoeren van andere belangrijke leerstrategieën. Leraren kunnen deze leerstrategieën daarna ook aan leerlingen voordoen, bijvoorbeeld door hardop te denken. Vervolgens kunnen leraren de leerlingen bij de uitvoering van deze strategieën begeleiden, procesgerichte feedback geven en de begeleiding geleidelijk aan afbouwen (Boekaerts & Simons, 1995 ; Hattie & Timperley, 2007). Ook helpt het leerlingen als leraren aandacht besteden aan hun opvattingen over leren en hun zelfinzicht (Conley & French, 2014).

Meer informatie is te vinden in de onderstaande Kennisrotonde-antwoorden, zie links: Welke leerkrachtgedrag is effectief om zelfgestuurd leren bevorderen?

Welke didactische modellen/strategieën zijn positief van invloed op het zelfvertrouwen en de zelfstandigheid van de leerlingen uit het praktijkonderwijs?

Vragen op een rij: zelfsturing

Werkwijzen en instrumenten voor het bevorderen van eigenaarschap

Concrete werkwijzen en instrumenten kunnen bijdragen aan het bevorderen van eigenaarschap van leerlingen. Van belang hierbij is dat de leraar en leerlingen gezamenlijk haalbare en uitdagende groeidoelen stellen, dat er sprake is van expliciete en directe instructie van leerstrategieën, dat de sturing geleidelijk aan de leerling wordt overgelaten, en dat er sprake is van procesgerichte feedback.

- *werken vanuit doelen en leerlijnen*

Wanneer leraren meer gaan werken vanuit de lesdoelen of vanuit leerlijnen in plaats van vanuit de taken en opdrachten uit de lesmethode, kan dit bijdragen aan versterking van eigenaarschap bij leerlingen. Belangrijk daarbij is dat leraren aansluiten bij de behoeften en interesses van de leerlingen, dat zij samen met de leerlingen groeidoelen stellen (Hattie, 2014), dat zij passende begeleiding en procesgerichte feedback geven.

Meer informatie:
Leidt het werken vanuit leerdoelen en leerlijnen tot een versterking van het eigenaarschap bij leerlingen?

- *portfolio's en oudergesprekken*

Een e-portfolio kan het leren van leerlingen ondersteunen, doordat leerlingen doelen gaan stellen, zelf gaan reflecteren op het werk en feedback kunnen ontvangen (zie Baas, 2016). Ook kunnen ouders hierbij het zelfgestuurd leren met portfolio's bevorderen (Bakker e.a., 2013).
Wanneer leerlingen met hun portfolio's deelnemen aan voortgangsgesprekken met ouders ondersteunen de portfolio's het eigenaarschap van leerlingen (Tuinstra & Hiatt-Michael, 2004).

Meer informatie:
Dragen e-portfolio's in het basisonderwijs bij aan meer leerwinst, metacognitie en zelfsturing?

Wat is de invloed van ouderbetrokkenheid op het zelfgestuurde leerproces van leerlingen die werken met kind-portfolio's?

Onder welke condities draagt de aanwezigheid van kinderen bij voortgangsgesprekken op de basisschool bij aan eigenaarschap?

- *dag- of weektaken*

Zogenoemde dag- of weektaken zijn vaak bedoeld om leerlingen te leren plannen en om zelfstandigheid en eigenaarschap te versterken. Leerlingen kunnen daarbij zelfstandig en systematisch te werk gaan, het werk plannen, prioriteren, controleren en evalueren. Met de juiste begeleiding (zie bijvoorbeeld Dignath e.a., 2008) kan het werken met een weektaak deze vaardigheden van leerlingen versterken. Voor kleuters is het effect van het werken met weektaken niet aangetoond; zij kunnen mogelijk beter leren plannen tijdens de speelwerktijd.

Meer informatie:
Wat zijn volgens de literatuur de (leerling)opbrengsten van werken met een weektaak in groep 2?

Is het waar dat het werken met een weektaak in de midden- en bovenbouw van de basisschool de meta-cognitieve vaardigheden van leerlingen versterkt?

- *gepersonaliseerd leren*

Bij gepersonaliseerd leren wordt het onderwijs vormgegeven rond de betrokkenheid en zelfstandigheid van de leerlingen (Marquenie, e.a., 2014). Leerlingen kunnen ook meer eigen keuzes (leren) maken. Het kan een positieve invloed hebben op zelfregulerend leren en eigenaarschap.

Meer informatie:
Welk instrument kan doelen van gepersonaliseerd leren naar het model van Kunskapsskolan- onderwijs meten, vooral motivatie en zelfregulering?

Verhoogt gepersonaliseerd onderwijs de resultaten van alle leerlingen? (PO)

- *formatieve evaluatie*

Doordat leraren tijdens momenten van formatieve evaluatie de focus leggen op groei en ontwikkeling (in plaats van op prestaties) kunnen zij eigenaarschap bij leerlingen versterken. Passend hierbij zijn gerichte instructie en procesgerichte feedback (Hattie en Timperley, 2007).
Meer informatie:
Draagt formatieve assessment bij aan een passend rekenaanbod voor sterke rekenaars in groep 4?

Wat is er bekend over de effecten van formatief evalueren bij leerlingen en bij docenten?

- *huiswerk*

Ook het opgeven van huiswerk kan bijdragen aan het versterken van de zelfstandigheid, maar een goede begeleiding vanuit de school en vanuit de thuissituatie is hierbij nodig. Het huiswerk kan daartoe het best afgestemd zijn op de behoeften en interesses van de individuele leerling (Reed, Kirschner & Jolles, 2015).

Meer informatie:
Leidt huiswerk maken op de basisschool tot grotere vaardigheid in plannen en verantwoordelijkheid nemen voor het eigen leerproces?

- *Lean en Continuous Improvement*

Wanneer het gedachtengoed van *lean* en *continous improvement* worden toegepast in het onderwijs staat (ook) de leerling centraal (Netland, 2015): leerlingen moeten zich ook eigenaar gaan voelen van het eigen leerproces en –resultaat (Marino & Polderman, 2011). Het *lean*-denken is veelbelovend voor het onderwijs, maar effectonderzoek is (nog) niet beschikbaar.

Meer informatie:
Leidt het gebruik van *lean*-principes in een basisschoolklas tot een versterking van het eigenaarschap bij de leerlingen?

- *iSelf*

*i*Self (Sins, 2019) is een wetenschappelijk gefundeerde aanpak die leraren helpt het zelfsturend leren van hun leerlingen in de eigen lessen te bevorderen. Het is een concrete uitwerking van wat er uit onderzoek bekend is over het effectief bevorderen van zelfsturend leren (Sins, persoonlijke communicatie, februari 2020).
Met *i*Self onderwijzen leraren strategieën voor zelfsturend leren expliciet en geïntegreerd in de lesstof. Ze sluiten hierbij aan bij individuele verschillen tussen leerlingen. Onderzoek wijst uit, dat leraren die getraind zijn met *i*Self, in hoge mate aandacht besteden aan het bevorderen van zelfsturing (Senders, 2018; Sins, persoonlijke communicatie, februari 2020; Sins, Vrieling, van Dijk, & Tolkamp, in voorbereiding; Vrieling, Sins, & Besselink, 2018). Er is echter nog geen direct empirische onderbouwing van de gerealiseerde effecten ervan op de zelfsturing en het eigenaarschap van leerlingen.
Meer informatie is te vinden bij: *i*Self

Enkele onderzoeksgroepen met scholen die werken aan succesvol versterken van eigenaarschap

Al hebben veel scholen in het algemeen belangstelling voor eigenaarschap (ook bijvoorbeeld vanuit de gedachte van Continous-Improvement van onderwijsverbeteraar Marino), in onze literatuurstudie zijn we geen casestudies tegengekomen van scholen die onderbouwd succesvol het eigenaarschap van hun leerlingen versterken.

Wel is ons een aantal samenwerkingsverbanden bekend van scholen die samen met andere partijen werken aan het aantoonbaar succesvol versterken van eigenaarschap en/of zelfsturing.

Zo weten we dat er een samenwerking bestaat tussen het lectoraat Vernieuwingsonderwijs van de Saxion Hogescholen, het Welten-instituut van de Open Universiteit, acht daltonscholen en een freinetschool rondom het hierboven genoemde project *i*Self. Dit samenwerkingsverband doet onderzoek naar de wijze waarop scholen voor kunnen worden ondersteund bij het versterken van zelfsturing en eigenaarschap.

Tevens werkt het lectoraat samen met een aantal vernieuwingsscholen en onderzoekers van de Universiteit Twente en de Open Universiteit aan het bevorderen van zelfregulatie tijdens onderzoekend leren binnen het W&T-basisonderwijs. Aan dit project doen zestien basisscholen en zijn ook pabostudenten betrokken.

Meer informatie is te vinden op de website van het Lectoraat van Saxion.

Een ander voorbeeld van een samenwerkingsverband betreft de onderzoekswerkplaats 'Gepersonaliseerd leren met ict primair onderwijs'. In deze werkplaats werken basisscholen van negen schoolbesturen regio Arnhem en Nijmegen, HAN Pabo en het Welten Instituut (Open Universiteit) samen. Betrokkenen onderzoeken onder meer welke effecten de ontwikkelde onderwijsvormen hebben op zelfgestuurd leren en motivatie.

Meer informatie is te vinden op de website van de onderzoekswerkplaats of op de website van de Open Universiteit.

Overige geraadpleegde bronnen

Naast de hierboven vermelde KR-antwoorden en –teksten, hebben we gebruik gemaakt van de volgende bronnen:

Aarssen, J., Bolt. L., Leseman. P. Davidse, N.J., Jong, M.T. de, Bus, A.G., Mesman, J. (2010).
Zelfsturing als basis voor de ontwikkeling van het kind. Speciale editie. No. 9. Utrecht: Sardes.

Baas, D. (2016). Reviewstudie naar de effectiviteit van het gebruik van e-portfolio's in het basisonderwijs.

Bakker, J., Denessen, E., Dennissen, M. & Oolbekkink-Marchand, H. (2013). *Leraren en ouderbetrokkenheid. Een reviewstudie naar de effectiviteit van ouderbetrokkenheid en de rol die leraren daarbij kunnen vervullen.* Nijmegen: Radboud Universiteit.

Boekaerts, M., & P.R.-J. Simons. *Leren in instructie. Psychologie van de leerling en het leerproces.* Assen: Van Gorcum.

Deci, E.L., & Ryan, R.M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior.* New York: Plenum.

Conley, D. T., & French, E. M. (2014). Student ownership of learning as a key component of college readiness. *American Behavioral Scientist*, 58(8), 1018–1034. Verkregen van

Dignath, C., Buettner, G., & Langfeldt, H.-P. (2008). How can primary school students learn self- regulated learning strategies most effectively? *Educational Research Review*, 3(2), 101–129.

Hattie, J. (2014). *De impact van Leren zichtbaar maken. Het bewijs in kaart gebracht.* Rotterdam: Bazalt.

Hattie J. & Timperley H. (2007). The Power of Feedback. *Review of Educational Research*, 77, (1), 81– 112. DOI: 10.3102/003465430298487.

Kirscher, P.A., Sweller, J., &m Clark, R.E. (2006). Why minimal guidancem during instruction does not work: an analysis of the failure of constructivist, discovery, problem-based, experiental and inquiry-based teaching. *Educational Psychologist*, *41*(2), 75-86).

Marquenie, E., Opsteen, J., Ten Brummelhuis, A., & Van der Waals, J. (2014). *Elk talent een kans. Verkenning van gepersonaliseerd leren met ICT.* Onderzoeksnotitie voor de VO-raad. Utrecht: VO-raad.

Marino, J. & Polderman, J. (2011). *Leading continuous improvement.* Amersfoort: Magistrum.

Netland, T., 2015. *Lean in the primary school?* Better operations: thoughts on continuous improvement, 8 Octobre

Lectoraat Vernieuwingsonderwijs (n.d.). *iSELF*. Geraadpleegd op 28 juni 2019

Reed, H., Kirschner, P., & Jolles, J. (2015). Wanneer leerlingen slagen op de basisschool, maar falen in het voortgezet onderwijs. *Didactief*, 44–45.

Senders, C. (2018). *De invloed van de iSELF aanpak op leerkrachtvaardigheden ter bevordering van zelfsturend leren van basisschoolleerlingen (Master's thesis)*. Open Universiteit, Heerlen.

Sins, P.H.M. (ed, 2019*). iSELF - Aanpak voor het bevorderen van zelfsturend leren door leraren.* Deventer: Saxion Progressive Education University Press.

Sins, P.H.M., Vrieling, E.M. Van Dijk, A.M. & Tolkamp, J. (in voorbereiding). Effecten van de *i*SELF aanpak op het bevorderen van zelfsturing in het basisonderwijs.

Tuinstra, C. & Hiatt-Michael, D. (2004). Student-Led Parent Conferences in Middle Schools. *School Community Journal*, 14, 1, pp. 59-80.

Van den Bergh, L., & Ros, A. (2015). *Begeleiden van actief leren. Theorie en praktijk van zelfsturing en samenwerking*. Bussum: Coutinho.

Vrieling, E., Sins, P.H.M., & Besselink, E. (2019). Zelfgestuurd leren en het opleiden van leraren: Waarom, hoe en wat? In Geerdink, G., & Pauw, I. (eds.). *Kennisbasis Lerarenopleiders - Katern 7: Opleidingsdidactiek: Hoe leiden we leraren op?* (pp. 113-128). VELON.

Zimmerman, B. J., Bandura, A., & Martinez-Pons, M. (1992). Self-motivation for academic attainment: The role of self-efficacy beliefs and personal goal setting. *American Educational Research Journal*, *29*, 663-676.

Zimmerman, B. J., & Schunk, D. H (2001). *Self-regulated learning and academic achievement: Theoretical perspectives*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

Meer weten?

Onderwijssector

Primair onderwijs

Trefwoorden

Eigenaarschap, zelfsturing, motivatie, betrokkenheid, basisonderwijs